

УДК 657.433

Воронко Р. М.,

rvoronko@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3796-2556,

Researcher ID: F-8536-2019,

д.е.н., проф., завідувач кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Гаталяк Я. С.,

slavko.hatalyak@gmail.com, магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Готра Ю. М.,

gotrayura97@gmail.com, магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

СУТНІСТЬ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ І МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ В ЦІЛЯХ УПРАВЛІННЯ

Анотація. Розглянуто загальну характеристику кредиторської заборгованості та підходи до її оцінювання як важливих складових управління фінансовими ресурсами підприємства. Кредиторську заборгованість визначено як заборгованість підприємства іншим фізичним та юридичним особам, що є предметом правовідносин між боржником і кредитором та виникає під час розрахунків за отримані кошти, товарно-матеріальні цінності, роботи, послуги та нараховані виплати працівникам, податки, збори, платежі тощо, у зв'язку з розривом у часі між датою їх фактичного отримання (нарахування) та датою погашення зобов'язань перед цими контрагентами. Наведено трактування зобов'язання згідно з чинними нормативно-правовими документами. Визначено основні види кредиторської заборгованості, які можуть виникати в процесі господарської діяльності та відображаються в обліку і звітності підприємства. Обґрунтовано переваги та недоліки утворення кредиторської заборгованості на підприємстві. Встановлено, що методика аналізу та оцінювання кредиторської заборгованості призначена для забезпечення управління фінансовим станом підприємства і виявлення стійкості його ділових партнерів. Виявлено, що зобов'язання оцінюються з використанням таких видів вартостей: історичної, поточної, вартості реалізації, теперішньої. Розглянуто методи оцінювання: поточних зобов'язань – за сумою погашення, тобто за вартістю реалізації, а довгострокових – за теперішньою вартістю. Розкрито основні складові інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю. Охарактеризовано основні види зобов'язань підприємства та порядок їх відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Акцентовано на важливості своєчасного та правильного договірнього оформлення зобов'язань підприємства. Констатовано, що для повного або максимально точного аналізу кредиторської заборгованості доцільно використовувати одночасно декілька методів аналізу: горизонтальний (трендовий), вертикальний, факторний, порівняльний, коефіцієнтний. Розглянуто характеристики показників, які використовують у процесі аналізу кредиторської заборгованості. Акцентовано на важливості налагодження оперативного і щоденного контролю кредиторської заборгованості із застосуванням різних методів і виконавців. Констатовано, що моніторинг кредиторської заборгованості є важливим елементом управління кредитним ризиком та збереження платоспроможності підприємства. Розглянуто заходи, спрямовані на вдосконалення управління кредиторською заборгованістю для забезпечення ефективного розпорядження фінансовими ресурсами підприємства.

Ключові слова: кредиторська заборгованість, зобов'язання, поточні зобов'язання, довгострокові зобов'язання, оцінювання, аналіз, контроль, управління.

Voronko R. M.,

rvoronko@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3796-2556, Researcher ID: F-8536-2019,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting, Control,

Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Hatalyak Y. S.

slavko.hatalyak@gmail.com,

Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Gotra Yu. M.

gotrayura97@gmail.com,

Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THE ESSENCE OF CREDITOR INDEBT AND METHODOICAL APPROACHES TO ITS ASSESSMENT AND CONTROL FOR MANAGEMENT PURPOSES

Abstract. *The general characteristics of creditor indebt and approaches to its evaluation are considered as important components of the management of the company's financial resources. Creditor indebt is defined as the company's debt to other individuals and legal entities, which is the subject of legal relations between the debtor and the creditor and arises in the course of settlements for funds received, inventories, works, services and accrued employee benefits, taxes, fees, payments, etc. due to the time gap between the date of their actual receipt (accrual) and the date of repayment of obligations to these counterparties. The interpretation of the obligation in accordance with the current regulatory and legal documents is given. The main types of creditor indebts that may arise in the course of economic activity and are reflected in the accounting and reporting of the enterprise are defined. The advantages and disadvantages of the formation of creditor indebt at the enterprise are substantiated. It was determined that the method of analysis and assessment of creditor indebt is intended to ensure the management of the financial condition of the enterprise and to identify the stability of its business partners. It was found that liabilities are assessed using the following types of values: historical, current, realizable value, present. Assessment methods are considered: current liabilities - according to the repayment amount, that is, according to the cost of realization, and long-term liabilities - according to the present value. The main components of the information support of creditor indebt management are revealed. The main types of obligations of the enterprise and the order of their reflection in accounting and financial reporting are characterized. Emphasis is placed on the importance of timely and correct contractual registration of the company's obligations. It was determined that for a complete or as accurate analysis of creditor indebt, it is advisable to use several methods of analysis at the same time: horizontal (trend), vertical, factor, comparative, coefficient. The characteristics of indicators used in the process of analyzing creditor indebt are considered. Emphasis is placed on the importance of establishing operational and daily control of creditor indebt using various methods and executors. It was determined that the monitoring of creditor indebt is an important element of credit risk management and maintaining the company's solvency. Measures aimed at improving the management of creditor indebt to ensure the effective management of the company's financial resources are considered.*

Keywords: creditor indebt, liabilities, current liabilities, long-term liabilities, evaluation, analysis, control, management.

JEL Classification: D24, E42, G51, L21, L53, M41

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-81-04>

Постановка проблеми. Ефективне управління фінансовими ресурсами і системою розрахункових відносин між підприємствами є одним із важливих завдань будь-якого підприємства, вирішення якого забезпечує раціональний кругообіг коштів та є гарантією його послідовного зростання і фінансової стабільності. Це пов'язано безпосередньо з величиною кредиторської заборгованості, термінами її погашення, впливом такої заборгованості на джерела фінансування активів підприємства та його фінансові результати.

Оцінюванню кредиторської заборгованості підприємства приділяють значну увагу в процесі формування його облікової політики. Застосування принципу обачності, що передбачає використання у бухгалтерському обліку методів оцінювання, які мають запобігати заниженню сум визнаних зобов'язань, є важливим під час оцінки зобов'язань. Зумовлено це тим, що підприємства здійснюють свою діяльність в умовах невизначеності певних подій, особливо тих, що стосуються розрахунків із

кредиторами. Наявність кредиторської заборгованості створює можливість тимчасового використання підприємством позикових коштів. Разом з тим, порушення умов погашення зобов'язань знижує показники платоспроможності та ліквідності, зумовлює виникнення фінансових ризиків, негативно впливає на ритмічність розрахунків, спричиняє зниження рентабельності. А виникнення простроченої кредиторської заборгованості може призвести до іміджевих втрат підприємства та зниження його інвестиційної привабливості.

Все це засвідчує актуальність дослідження сутності кредиторської заборгованості, її класифікації та оцінювання з метою розроблення можливих напрямів удосконалення обліку і контролю розрахунків із кредиторами для уникнення кризових явищ та покращення управління підприємством загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання щодо сутності, оцінювання, обліку, аналізу та контролю кредиторської

заборгованості розкрито в працях таких вітчизняних вчених як: І. М. Бамбуляк, В. І. Бачинський, В. Г. Васильєва, С. В. Візіренко, Р. П. Гончарук, О. О. Кирилов, О. А. Коваль, К. Т. Коновалова, І. Р. Коротаєва, О. В. Костюнік, Н. М. Кулік, П. О. Куцик, Г. Ліхоносова, А. С. Макарова, А. Д. Мансурова, Т. Д. Маркова, О. В. Махницька, Є. В. Мних, А. М. Савченко, І. Б. Садовська, Є. Ставцева, Т. М. Ступницька, В. Ю. Супрун, О. Б. Чорненька, О. Ф. Томчук, О. Шапрапа та багатьох інших. Проте такі важливі проблеми, які стосуються методики оцінювання та механізмів управління кредиторською заборгованістю, залишаються не до кінця висвітленими та вимагають нових теоретичних і практичних досліджень із урахуванням вимог сьогодення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження окремих методичних аспектів оцінювання та контролю кредиторської заборгованості з метою розроблення оптимальних механізмів управління нею на основі аналізу існуючих методів, виявлення їхніх недоліків, а також розроблення нових підходів, які базуються на сучасних інформаційних технологіях та інтегрованому підході до забезпечення оптимального управління фінансовими ресурсами підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредиторська заборгованість є складовою кругообігу капіталу, вона виступає предметом обов'язкових правовідносин між боржником та його кредитором, які виникли на стадії постачання і мають грошове вираження.

Кредиторську заборгованість зараховують до залученого капіталу підприємства, тобто до джерел формування його майна [18, с. 260].

Аналізуючи сутність кредиторської заборгованості і методи обліку та управління нею, науковці приходять до висновку про те, що така заборгованість є важливим елементом складного механізму підприємства, а від прийнятих керівництвом рішень залежать стан і перспективи розвитку підприємства [6]. У зв'язку з цим виникає потреба використання ефективних методів управління кредиторською заборгованістю, оскільки, як стверджують окремі науковці, основним джерелом її погашення є виручка від реалізації, отже, необхідно, щоб надходження грошових сум від дебіторів передували в часі терміну погашення усіх видів заборгованостей підприємства [7].

Потрібно зауважити, що в економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення категорії "кредиторська заборгованість". Визначення такого поняття у багатьох авторів різняться, хоча мають загальну спільну ознаку щодо наявності боргу однієї сторони перед іншою. У нормативно-правових документах також є окремі відмінності щодо трактування даної категорії. У зв'язку з цим таке питання необхідно розглядати у двох напрямках: згідно з тлумаченням науковців та відповідно до вимог нормативно-правових актів.

Кредиторська заборгованість – заборгованість підприємства іншим фізичним та юридичним особам, яка є предметом правовідносин між боржником і кредитором та виникає під час розрахунків за отримані кошти, товарно-матеріальні цінності, роботи, послуги та нараховані виплати працівникам, податки, збори, платежі тощо, у зв'язку з розривом у часі між датою їх фактичного отримання (нарахування) та датою погашення зобов'язань перед цими контрагентами. У більшості випадків підприємство має кілька видів зобов'язань і значну кількість кредиторів.

У ст. 1 Закону "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996-XI наведено трактування зобов'язання як заборгованості підприємства, що виникла внаслідок минулих подій та погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [13]. Дублює це визначення п. 3 НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" [11].

Виникнення кредиторської заборгованості у суб'єкта господарювання є звичайним явищем у процесі здійснення його господарської діяльності. Методика управління кредиторською заборгованістю в Україні ґрунтується на нормах НП(С)БО 11 "Зобов'язання" [12], а на міжнародному рівні – визначається МСБО 1 "Подання фінансової звітності", МСБО 10 "Події після звітного періоду", МСБО 12 "Податки на прибуток", МСБО 17 "Оренда", МСБО 19 "Виплати працівникам", МСБО 32 "Фінансові інструменти: подання", МСБО 37 "Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи", МСФЗ 11 "Спільна діяльність" [10].

У бухгалтерському обліку виокремлюють такі основні види кредиторської заборгованості: за товари, роботи та послуги, термін оплати за якими не настав; за товари, роботи та послуги, котрі вчасно не оплачені; за виданими векселями; за отриманими авансами; за розрахунками з бюджетом і позабюджетними платежами; зі страхування; з оплати праці; інші види.

Кредиторська заборгованість може виникати як за матеріальні цінності, виконані роботи, отримані послуги, так і за всіма видами платежів до бюджету, зокрема податками з працівників, з оплати праці (враховуючи депоновану заробітну плату), за внутрішньовідомчими розрахунками, а також за іншу заборгованість за поточними зобов'язаннями [12]. Потрібно відзначити, що наявність та різна величина й структура кредиторської заборгованості мають різний вплив на результати господарської діяльності підприємства. Тому такий вплив можна розглядати як із позитивної, так і негативної сторони (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив кредиторської заборгованості на результати діяльності підприємства*

Позитивний вплив	Негативний вплив
- додаткове джерело фінансування активів та зростання обсягів діяльності підприємства; - зменшення витрат на залучення позикового капіталу; - можливості компенсації втрат від іммобілізації оборотного капіталу в дебіторську заборгованість; - отримання додаткового доходу і прибутку; - зменшення ризику втрат від інфляції тощо	- зростання величини зобов'язань; - втрати за рахунок неотриманих знижок на продукцію, товари, роботи й послуги, які підприємство купує; - нарахування штрафних санкцій за несвоєчасне погашення зобов'язань перед кредиторами; - можливості розірвання договірних відносин і втрати репутації перед партнерами; - зниження платоспроможності і фінансової стійкості підприємства тощо

*Табл. 1 складена авторами

Таблиця 2

Методи оцінювання зобов'язань підприємства*

Вид зобов'язань	Метод оцінювання зобов'язань підприємства	Сутність методу
Поточні зобов'язання	За сумою погашення	Недисконтована сума грошових коштів або еквівалентів, що, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язань у процесі звичайної діяльності підприємства
Довгострокові зобов'язання	За теперішньою вартістю	Дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), що, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства

*Табл. 2 складена на підставі [8; 15]

Методика аналізу та оцінювання кредиторської заборгованості підприємства призначена для забезпечення управління фінансовим станом підприємства та встановлення стійкості його ділових партнерів, із якими підприємство має економічні взаємовідносини.

Оцінювання кредиторської заборгованості у контексті фінансової стійкості суб'єкта господарювання дозволяє виявити причини її виникнення та оптимальні методи управління. Кредиторську заборгованість оцінюють за повною ринковою ціною, що відрізняє її від дебіторської заборгованості, оцінюваної за витратами [9, с. 306]. До кредиторської заборгованості можуть включати заборгованості перед бюджетом та іншими установами. Джерелом аналізу кредиторської заборгованості є Баланс (Звіт про фінансовий стан) та дані бухгалтерського обліку.

Кредиторську заборгованість поділяють на довгострокову та поточну. При цьому погашення довгострокової кредиторської заборгованості передбачається протягом терміну, більшого, ніж операційний цикл, а поточної заборгованості – протягом нормального операційного циклу.

Оцінювання зобов'язань згідно з Концептуальною основою складання та подання фінансових

звітів відбувається з використанням різних видів вартості: історичної, поточної, вартості реалізації, теперішньої. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку передбачають оцінювання поточних зобов'язань за сумою погашення, тобто за вартістю реалізації. Разом з тим, вартість реалізації можна застосовувати для оцінювання не всіх видів поточних зобов'язань. Наприклад, для оцінювання заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) потрібно використовувати поточну вартість, для зобов'язань, які виникають за короткостроковими позиками, – теперішню вартість, а для заборгованості перед бюджетом – вартість реалізації. Отож важливою є конкретизація умов визнання та оцінювання окремих видів поточних зобов'язань у НП(С)БО 11 “Зобов'язання”.

Розглядаючи методичні підходи до оцінювання зобов'язань, П. О. Куцик дотримується вимог нормативно-правових актів, виділяючи особливості відображення в балансі довгострокових і поточних зобов'язань [8, с. 9]. Тому для визначення балансової вартості зобов'язань за кредитними ресурсами використовують два види оцінок, наведені у табл. 2.

Під час оцінювання заборгованості перед кредиторами потрібно враховувати не тільки строк її погашення, а й оборотність такої заборгованості.

Доцільність оцінювання кредиторської заборгованості обумовлена також тим, що вона має безпосередній вплив на адекватну оцінку фінансового стану підприємства. Крім цього, важливе значення має аналіз даної заборгованості на предмет наявності судових процесів стосовно її непогашення, нарахування штрафів та пені за такою заборгованістю.

Як зазначає О. Шарапа, аналіз кредиторської заборгованості дозволяє підприємству: визначити зміни величини боргових зобов'язань підприємства порівняно з початком звітного періоду або іншою базою порівняння; обчислити оптимальне співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей; визначити та оцінити ризик кредиторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан підприємства, встановити допустимий рівень цього ризику та заходи щодо його зниження; знайти раціональне співвідношення між величиною кредиторської заборгованості та обсягом продажів, встановити доцільність збільшення реалізації продукції, товарів і послуг у кредит, визначити межі цінових знижок для прискорення оплати виставлених рахунків; прогнозувати стан боргових зобов'язань підприємства протягом поточного року, що дасть змогу поліпшити фінансові результати його діяльності [19, с. 93].

Для зваженого оцінювання зобов'язань підприємства в межах управління ними важливе значення має своєчасність одержання достовірної та повної інформації для аналізу заборгованості, основні джерела отримання якої наведені на рис. 1.

Для кваліфікованого розпізнання зобов'язання, подальшої ідентифікації й оцінки варто з'ясувати економічні та юридичні характеристики кожного кредитного договору, укладеного підприємством [4, с. 145]. Своєчасне та правильне юридичне оформлення договору є необхідною умовою його подальшого виконання. Під час укладання договорів доцільно також уточнювати додаткові умови, які б гарантували своєчасність здійснення розрахунків, а також зазначати фінансові санкції за порушення термінів розрахунків або постачання різних видів ресурсів, виконання робіт чи надання послуг.

Відповідно до договірних зобов'язань одна сторона (постачальник) повинна вчинити на користь іншої особи (покупця) певну дію: передати товарно-матеріальні цінності, виконати роботи, надати послуги, а покупець має право вимагати від контрагента виконання його обов'язків. Конкретний характер дій визначається видом і змістом договору [2].

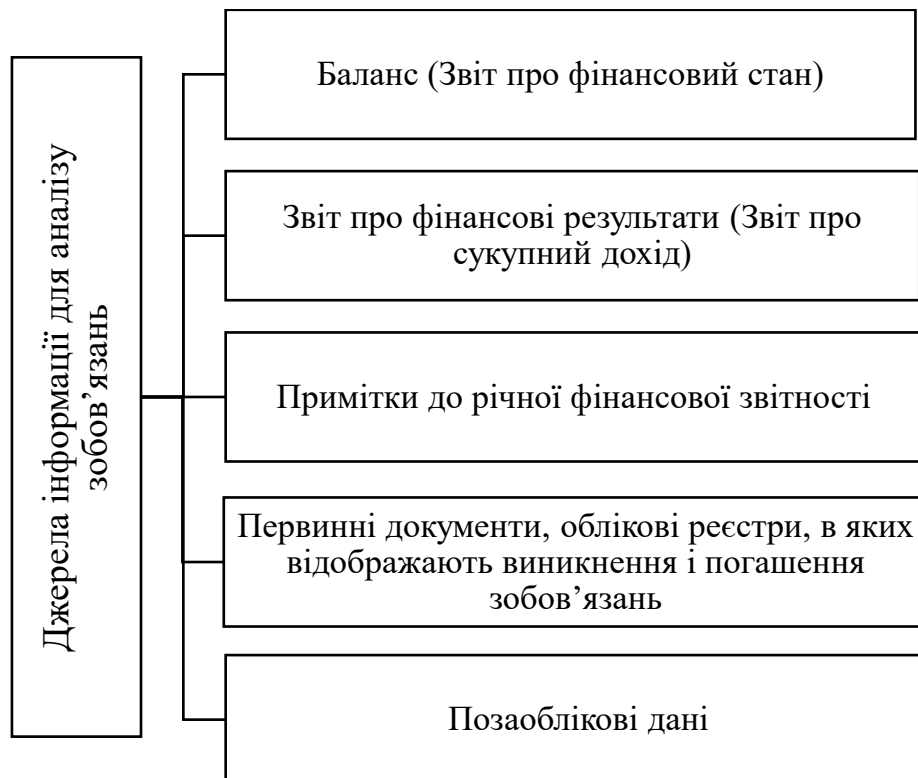

Рис. 1. Джерела інформації для аналізу зобов'язань підприємства (складено авторами)

Таблиця 3

Характеристика та порядок відображення зобов'язань в обліку і звітності підприємства*

Вид зобов'язань	Термін погашення	Відображення у бухгалтерському обліку	Відображення у фінансовій звітності
Поточні зобов'язання	Протягом 12 місяців з дати балансу	Сума погашення	Форма № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)
Довгострокові зобов'язання	Більше 12 місяців після дати балансу	Теперішня вартість (дисконтована сума погашення)	Форма № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)
Забезпечення	Не визначений	Прогнозна (розрахункова) величина	Форма № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан)
Непередбачувані зобов'язання	Ймовірний (у разі настання в майбутньому певних подій)	Облікова оцінка	Позабалансові рахунки
Доходи майбутніх періодів	Наступні періоди	Сума їх отримання за вирахуванням частини, списаної на доходи поточного періоду	Форма № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)

*Табл. 3 складена на підставі [1; 4]

Облік зобов'язань розпочинають із фактів їхнього визнання, оцінювання та фіксування в системі рахунків із подальшим розкриттям у фінансовій звітності (табл. 3).

Багато науковців вважають, що для повного або максимально точного аналізу кредиторської заборгованості недостатньо застосування лише одного методу аналізу. Доцільно використовувати одразу декілька методів аналізу кредиторської заборгованості, основними з яких є: горизонтальний (трендовий), вертикальний, факторний, порівняльний, коефіцієнтний [17, с. 69]. Застосування цих методів дає змогу: оцінити величину, структуру і динаміку кредиторської заборгованості з урахуванням строків утворення й стану платіжної дисципліни; з'ясувати причини, що призвели до виникнення та непогашення кредиторської заборгованості; здійснити комплексний аналіз кредиторської заборгованості з використанням відносних показників; оцінити співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей та їхній вплив на фінансовий стан підприємства.

У процесі аналізу науковці пропонують розраховувати відповідні показники [14], основні з яких наведені у табл. 4.

У процесі господарської діяльності трапляються ситуації, коли існує кредиторська заборгованість перед діловим партнером, за яким одночасно рахується і дебіторська заборгованість. У цьому випадку згортання таких заборгованостей без наявних відповідних документів (наприклад, акту взаємозаліку або договору) заборонено чинним законодавством, зокрема п. 3 розділу IV НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності".

Своєчасність розрахунків із контрагентами можна забезпечити шляхом розроблення графіка, в якому потрібно вказати строки одержання та відправлення всіх розрахункових документів, їхній рух між підрозділами підприємства, терміни оплати поставачань згідно договорів та осіб, що відповідають за складання, одержання, перевірку та обробку документів. Для здійснення контролю за своєчасним складанням та просуванням документів між виконавцями доцільним є розроблення зведеного графіка руху документів щодо розрахунків із контрагентами. При цьому достовірним методом перевірки та оцінювання реальності зобов'язань підприємства є метод взаємної зв'язки даних із контрагентами. Стан розрахунків на певну дату між двома сторонами, які є партнерами або контрагентами, відображає акт зв'язки взаєморозрахунків. В акті фіксують, хто, кому і скільки винен і визначають наявність можливих розбіжностей між сторонами.

Актуальним завданням суб'єктів бізнесу є налагодження оперативного і щоденного контролю кредиторської заборгованості. Необхідною умовою для ефективного контролю розрахунків із кредиторами є автоматизація їх обліку, що сприяє підвищенню аналітичності та оперативності ухвалення рішень за рахунок вдосконалення інформаційного обміну і покращення достовірності даних.

Застосування різних методів контролю зобов'язань у практичній діяльності підприємства представлено у табл. 5.

**Характеристика показників, які використовують у процесі аналізу
кредиторської заборгованості***

Показник	Розрахунок	Характеристика	Нормативне значення
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Відношення суми закупівель за рік та середньої кредиторської заборгованості	Показник ділової активності, який вказує на кількість оборотів, які здійснила кредиторська заборгованість протягом року	Його зростання означає збільшення швидкості оплати заборгованості підприємством, зниження – зростання закупівель у кредит
Коефіцієнт покриття	Відношення середньої кредиторської заборгованості та суми закупівель за рік	Характеризує суму кредиторської заборгованості, що припадає на одну гривню обороту із закупівлі сировини та матеріалів	Позитивним є зниження даного показника у динаміці
Період погашення кредиторської заборгованості	Відношення тривалості періоду та коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості	Значення коефіцієнта вказує на період, протягом якого компанія використовує кошти своїх постачальників та підрядників	Позитивним є зниження даного показника у динаміці
Середній дохід від реалізації продукції на одного працівника	Відношення чистої виручки від реалізації та середньої кількості працівників	Показник характеризує, яка частка доходу від реалізації припадає на працівника підприємства	Єдиного нормативного значення не існує. Позитивним є його збільшення у динаміці
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	Відношення дебіторської та кредиторської заборгованостей	Показник характеризує якість політики комерційного кредитування компанії і враховує вплив кредиторської та дебіторської заборгованості на ліквідність та платоспроможність	Оптимальним є значення показника, яке приблизно дорівнює одиниці. У такому випадку компанія може кредитувати своїх покупців за рахунок постачальників
Співвідношення кредиторської заборгованості та власного капіталу	Відношення кредиторської заборгованості (без довгострокової) та власного капіталу	Показник характеризує співвідношення залученого і власного капіталу у структурі капіталу підприємства	Нормативним вважають значення показника, яке є меншим від одиниці. Позитивним є його зменшення у динаміці.

*Табл. 4 складена на підставі [14; 17]

Характеристика методів контролю зобов'язань та їхнього застосування на підприємстві*

Операція	Метод контролю	Проведення контролю	Особа, яка здійснює контроль
Підписано договір про надання кредиту підприємству	Нормативна (аналітична) перевірка	Перед підписанням документів та їх юридичною реєстрацією	Кредитор, позичальник
Підписано договір про заставу нерухомого майна для забезпечення кредитних коштів	Нормативна (аналітична) перевірка	Перед підписанням документів та їх юридичною реєстрацією	Кредитор, позичальник, нотаріус
Одержання довгострокового (короткострокового) кредиту у грошовій формі	Арифметична перевірка, нормативна, за формою та змістом	У момент одержання грошових коштів на розрахунковий рахунок або в касу підприємства	Бухгалтер з обліку зобов'язань підприємства або бухгалтер, який здійснює облік таких операцій за сумісництвом
Одержання довгострокового (короткострокового) кредиту у товарній формі	Органолептична (фактична), арифметична, інвентаризації, нормативна, контрольна звірка	У момент надходження товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ) на підприємство	Бухгалтер з обліку зобов'язань підприємства або бухгалтер, який здійснює облік таких операцій за сумісництвом, матеріально відповідальна особа з обліку ТМЦ
Виявлено розбіжності у сумах заборгованості перед банківською установою (підприємством-кредитором)	Контрольна звірка даних	У момент виявлення розбіжностей або на вимогу банківської установи (кредитора)	Бухгалтер підприємства та представник банківської установи (підприємства-кредитора)
Виявлено заборгованість зі сплати відсотків за користування кредитом	Арифметична, контрольна звірка даних	У момент виявлення розбіжностей або на вимогу банківської установи (кредитора)	Бухгалтер підприємства та представник банківської установи (підприємства-кредитора)
Втрачено первинну документацію з обліку кредитних операцій	Інформаційне моделювання	У момент встановлення втрати документів	Експерт, головний бухгалтер

*Табл. 5 складена на підставі [15]

У процесі контролю кредиторської заборгованості оцінюють реальність існування поточної та довгострокової кредиторської заборгованості, з'ясовують причини і терміни виникнення заборгованості, встановлюють ефективність моніторингу кредиторської заборгованості, термін якої минув, виявляють достовірність та адекватність відображення кредиторської заборгованості у балансі, розраховують відхилення від нормативів, вивчають порядок списання заборгованості і правильність її відображення в обліку, аналізують акти звірки розрахунків та дотримання термінів позовної давності.

Постійний внутрішній контроль за станом розрахунків із кредиторами належить до одного з важливих засобів ефективного управління кредиторською заборгованістю. Здійснення моніторингу

кредиторської заборгованості дозволяє уникати ризиків неплатоспроможності підприємства, а також забезпечує виконання виробничих завдань без залучення додаткових грошових коштів із зовнішніх джерел на невигідних умовах.

Маючи об'єктивну та своєчасну інформацію, можна ухвалювати управлінські рішення, спрямовані на подальше планування, аналіз і контроль кредиторської заборгованості.

Управління кредиторською заборгованістю, на думку науковців, повинно передбачати:

- обґрунтування можливості виникнення кредиторської заборгованості;
- оптимальне визначення політики надання кредиту для різних груп постачальників та видів продукції;

– обов'язковий контроль розрахунків із кредиторами за відстрочену або прострочену заборгованість та вивчення причин недотримання договірної дисципліни;

– своєчасне визначення прийомів прискорення обігу оборотних активів і зменшення безнадійних боргів;

– забезпечення умов продажів, що гарантують надходження грошових коштів;

– прогноз надходжень грошових коштів від кредиторів [6].

Виконання таких заходів сприятиме ефективному управлінню кредиторською заборгованістю з метою забезпечення стійкого фінансового стану та сталого розвитку підприємства.

Отже, раціонально побудований на підприємстві бухгалтерський облік і контроль розрахунків із кредиторами сприятиме використанню найбільш доцільних методів оцінювання зобов'язань підприємства, виявленню найбільш ефективних форм та умов залучення позикових коштів, забезпеченню своєчасності розрахунків за боргами підприємства, здійсненню заходів щодо зменшення величини заборгованості й удосконалення управління кредиторською заборгованістю.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Діяльність будь-якого підприємства пов'язана з існуванням кредиторської заборгованості. Аналіз та оцінювання кредиторської заборгованості є ключовим інструментом управління фінансовим станом підприємства. Стан кредиторської заборгованості має суттєвий вплив на платоспроможність підприємства. Вона дозволяє оцінити стійкість господарської діяльності як самого підприємства, так і його партнерів на визначений момент часу. Для ефективного контролю за розрахунками з кредиторами необхідно організувати ведення обліку з використанням сучасних інформаційних технологій, що забезпечує аналітичність, оперативність та достовірність інформації й своєчасність звірки стану заборгованості.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про важливість удосконалення методичних підходів до оцінювання та управління кредиторською заборгованістю для забезпечення ефективного розпорядження фінансовими ресурсами підприємства. Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на виявлення економічного ефекту від практичної реалізації методичного інструментарію управління кредиторською заборгованістю та його адаптацію до потреб підприємств різних видів діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансовий облік II : навч. посіб. / В. Г. Васильєва, Т. С. Єдинак, О. В. Коновалова, В. Ю. Єдинак. Дніпро : Акцент ПП, 2017. 240 с.
2. Візіренко С. В., Мансурова А. Д. Організація та методика внутрішнього контролю забезпечення виконання договірних зобов'язань. *Сталій розвиток економіки*. 2018. № 3 (40). С. 162-169.

3. Гончарук Р. П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2012. № 1(59). С. 48-51.

4. Кирилов О. О. Методика бухгалтерського обліку і фінансової звітності зобов'язань підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 1 (65). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/1/107.pdf>.

5. Коваль О. А., Супрун В. Ю. Удосконалення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств в умовах кризи. Проблема та сучасні тенденції впливу податкової реформи на зміни фінансово-кредитних відносин : монографія. Запоріжжя, 2018. С. 134-143. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/5702/1/Koval_Improving.pdf.

6. Коновалова К. Т., Макарова А. С. Удосконалення обліку кредиторської заборгованості та методи управління нею. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 181-184. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/40.pdf.

7. Костюнік О. В., Махницька О. В. Удосконалення обліку кредиторської заборгованості та методи управління нею. *Агросвіт*. 2015. № 8. С. 62-63. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2015/14.pdf.

8. Куцук П. О. Фінансовий облік II : навчальний посібник. Львів : Видавництво ЛКА, 2015. 132 с.

9. Ліхососова Г., Ставцева Є. Напрями поліпшення оцінювання використання кредиторської та дебіторської заборгованості. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. № 330 (3). С. 305-310. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-46>.

10. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Документ 929_010, поточна редакція – Редакція від 12.03.2013. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text.

11. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку I “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов'язання”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 91. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>.

13. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

14. Савченко А. М., Коротаєва І. Р. Аналіз кредиторської заборгованості на прикладі підприємства ПАТ “Монделіс Україна”. *Modern Economics*. 2019. № 18 (2019). С. 174-180. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/18-2019/savchenko.pdf>.

15. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік : конспект лекцій. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 258 с.

16. Склярчук І. П., Гузей Н. С. Удосконалення обліку та управління кредиторською заборгованістю підприємства в умовах нестабільності. *Підприємництво і торгівля*. 2022. № 33. С. 71-79. URL: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2022-33-11>.

17. Кредиторська заборгованість підприємства: оцінка та механізми управління / Т. М. Ступницька, Т. Д. Маркова, І. М. Бамбуляк, Н. М. Кулік. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10, Вип. 4. С. 66-78.

18. Чорненко О. Б. Напрями вдосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах. *Наукові записки. Економічні науки*. 2016. № 2 (53). С. 259-269.

19. Шарапа О. Особливості економічного аналізу кредиторської заборгованості підприємства. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний науковий журнал*. 2016. Вип. 6. С. 91-101. URL: <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/302>.

REFERENCES

1. Finansovyy oblik II : navchal'nyy posibnyk / V. H. Vasylyeva, T. S. Yedynak, O. V. Konovalova, V. Yu. Yedynak (2017), Aktsent PP, Dnipro, 240 s.

2. Yezirenko, S. V. And Mansurova, A. D. (2018), Orhanizatsiia ta metodyka vnutrishn'oho kontroliu zabezpechennia vykonannia dohovirnykh zobov'iazan'. *Stalyj rozvytok ekonomiky*, № 3 (40), s. 162-169.

3. Honcharuk, R. P. (2012), Sutnist' ta klasyfikatsiia kredytor'skoi zaborhovanosti: kolizii naukovykh pidkhodiv. *Visnyk ZhDTU. Ekonomichni nauky*, № 1(59), s. 48-51.

4. Kyrylov, O. O. (2019), Metodyka bukhhal'ters'koho obliku i finansovoi zvitnosti zobov'iazan' pidpriemstva. *Molodyi vcheny*, № 1 (65), available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/1/107.pdf>.

5. Koval', O. A. And Suprun, V. Yu. (2018), Udoskonalennia upravlinnia debitors'koiu ta kredytor'skoiu zaborhovanistiu pidpriemstv v umovakh kryzy. Problematyka ta suchasni tendentsii vplyvu podatkovoi reformy na zminy finansovokredytnykh vidnosyn : monohrafiia. *Zaporizhzhia*, s. 134-143, available at: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/5702/1/Koval_Improving.pdf.

6. Konovalova, K. T. And Makarova, A. S. (2018), Udoskonalennia obliku kredytor'skoi zaborhovanosti ta metody upravlinnia neiu. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vyp. 34, s. 181-184, available at: http://bses.in.ua/journals/2018/34_2018/40.pdf.

7. Kostyunik, O. V. And Makhnyts'ka, O. V. (2015), Udoskonalennia obliku kredytor'skoi zaborhovanosti ta metody upravlinnia neiu. *Ahrosvit*, № 8, s. 62-63, available at: http://vvv.agrosvit.info/pdf/8_2015/14.pdf.

8. Kutsyk, P. O. (2015), Finansovyy oblik II : navchal'nyy posibnyk. Vydavnytstvo LKA, L'viv, 132 s.

9. Likhonosova H. And Stavytseva Ye. (2024), Napriamy polipshennia otsiniuvannia vykorystannia kredytor'skoi ta debitors'koi zaborhovanosti. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, № 330 (3), s. 305-310, available at: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-46>.

10. Mizhnarodni standarty finansovoi zvitnosti. Dokument 929_010, potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 12.03.2013. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/929_010#Tekst.

11. Natsional'ne Polozhennia (standart) bukhhal'ters'koho obliku 1 "Zahal'ni vymohy do finansovoi zvitnosti", zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 r. № 73. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/z0336-13#Tekst>.

12. Natsional'ne polozhennia (standart) bukhhal'ters'koho obliku 11 "Zobov'iazannia", zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31.01.2000 r. № 91. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/z0085-00#Tekst>.

13. Pro bukhhal'ters'kyi oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. № 996-KhIV. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/996-14#Tekst>.

14. Savchenko, A. M. And Korotaieva, I. R. (2019), Analiz kredytor'skoi zaborhovanosti na prykladi pidpriemstva PAT "Mondelis Ukraina". *Modern Etsonomits*, № 18 (2019), s. 174-180, available at: <https://modetson.mnau.edu.ua/issue/18-2019/savchenko.pdf>.

15. Sadov'ska, I. B. (2023), Bukhhal'ters'kyi oblik : konspekt lektsij. Vezha-Druk, Luts'k, 258 s.

16. Skliaruk, I. P. And Huzej, N. S. (2022), Udoskonalennia obliku ta upravlinnia kredytor'skoiu zaborhovanistiu pidpriemstva v umovakh nestabil'nosti. *Pidpriemnytstvo i torhivlia*, № 33, s. 71-79, available at: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2022-33-11>.

17. Kredytor'ska zaborhovanist' pidpriemstva: otsinka ta mekhanizmy upravlinnia / T. M. Stupnyts'ka, T. D. Markova, I. M. Bambuliak, N. M. Kulik (2018), *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, T. 10, Vyp. 4, s. 66-78.

18. Chornen'ka, O. B. (2016), Napriamy vdoskonalennia obliku debitors'koi ta kredytor'skoi zaborhovanosti na pidpriemstvakh. *Naukovi zapysky. Ekonomichni nauky*, № 2 (53), s. 259-269.

19. Sharapa O. (2016), Osoblyvosti ekonomichnoho analizu kredytor'skoi zaborhovanosti pidpriemstva. *Instytut bukhhal'ters'koho obliku, kontrol' ta analiz v umovakh hlobalizatsii. Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal*, vyp. 6, s. 91-101, available at: <http://ibo.vunu.edu.ua/indekh.php/ibo/artisles/view/302>.

Стаття надійшла до редакції 08 січня 2025 року